

СМОЛЯГА М.В., канд. філос. наук, доцент, НТУ «ХПІ»

ВІЛЬНА ТЕОСОФІЯ В. СОЛОВЙОВА: ПОШУКИ ГНОСЕОЛОГІЧНОГО СИНТЕЗУ У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ

Стаття посвячена аналізу свободної теософії В. Солов'єва в контексті сучасної холистическої думки. Виявляються можливості концепції всеєдності як загальнометодологічного орієнтира трансформації мировоззренческої парадигми сучасного общества.

Стаття присвячена аналізу вільної теософії В. Соловйова в контексті сучасної холистическої думки. Виявляються можливості концепції всеєдності як загальнометодологічного орієнтиру трансформації світоглядної парадигми сучасного суспільства.

Становлення сучасного варіанта філософської концепції цілісності уявляється неможливим без звертання до історії «відшукання» єдиного, вимагає реалізації все ще не актуалізованого належним чином потенціалу філософської думки минулого. Подібний взаємозв'язок – необхідність одночасно і логічного, й історичного розгортання проблеми цілісності – обумовлений кількома причинами. По-перше, у філософській спадщині мислителів минулого нерідко містяться ідеї, здатні слугувати загальнометодологічною основою творчого осмислення нових явищ, процесів життя, бути орієнтиром у конкретно-наукових та світоглядних пошуках сьогодення. По-друге, обрана постановка проблеми зумовлена природою самої культури (її діалогічністю): глибинний зміст, притаманний тій чи іншій філософській концепції, не може реалізуватись як статичний, завершений, але – лише у формі діалогічній (в тому числі в процесі діалогу філософської думки сьогодення з філософською думкою минулого). Саме у процесі такого діалогу виникають умови як для

становлення сучасної концепції цілісності, так і для реалізації тих «величезних, необмежених мас забутих смислів» (М. Бахтін), які містить у собі філософська культура минулого. Бо немає «нічого абсолютно мертвого: у кожного смислу буде своє свято відродження» [1, с. 373].

У контексті вказаних вище реалій науковий інтерес до вчення родоначальника філософії всеєдності В.Соловйова виявляється співзвучним потребам сьогодення: мотив універсалізму, прагнення до досягнення синтетичної єдності всіх сторін реальності та всіх проявів людського духу знайшли у творчості цього мислителя одне з блискучих своїх втілень.

Той універсальний гносеологічний синтез, з котрим пов'язано ствердження ідеалу всеєдності, обґрунтовується В.Соловйовим як концепція нормального, або цільного знання (інша її назва – вільна теософія). Уявляється, що ключ до розуміння суті вказаної концепції у врахуванні того характерного для російської філософської думки онтологізму, котрий обумовив укоріненість гносеологічного вирішення проблеми цілісності в осмисленні останніх підвалин світобудови і перш за все – у вченні про абсолютно-суще. Згідно з визнанням самого В.Соловйова, поняття абсолютно-сущого являє собою вихідну точку гносеологічного синтезу, є фундаментальним у системі цільного знання [6, с.232]. Що це саме так, свідчить вже те, як мислитель розуміє істину. Її підвалини В. Соловйов знаходить не у досвіді, не у розумі, а у безумовному первоначалі. На думку філософа, тільки у зв'язку з абсолютно-сущим явища нашого досвіду одержують справжню реальність і поняття нашого мислення – справжню універсальність. Будучи самі по собі повністю байдужими до істини, чуттєве пізнання та логічне мислення одержують «своє справжнє значення» від безумовного первоначала [5, с. 684-685]. Останнє являє собою справжній предмет істинного пізнання. Не в тому розумінні, що становить зміст відчуттів та понять (у цьому смислі

зверх-сущє як таке взагалі недоступне для пізнання). Абсолютне первоначало пізнається у всьому, що ми пізнаємо, бо все є його ж проявом. У цьому розумінні безусловно-сущє являє собою єдиний предмет усякого пізнання.

У конструкції, де істина постає як сущє всеєдине, глобальна інтеграція різних видів знання та форм пізнання виявляється і можливим, і необхідним результатом розвитку людського духу. У пошуках тих принципів, котрі могли б надати нашому пізнанню його справжнього значення, В. Соловйов розгортає таке обґрунтування недостатності емпіричного та раціонального компонентів пізнання.

Безумовно сущий предмет істинного пізнання – всеєдине – являє собою таке абсолютно одиничне та єдине начало, котре вище всякої множинності, всяких поділів, у тому числі поділу на ідеальне та матеріальне, на суб'єкт та об'єкт пізнання. Ця неподільна цілісність не може входити у сферу ні емпіричного, ні раціонального пізнання. У досвіді ми завжди маємо тільки множинну дійсність, тут немає ні «всього», ні «єдиного», а предмет пізнання виступає виключно як матеріальний (див, наприклад, [5, с. 675, 718]). За допомогою розуму також осягається лише відносне буття. Раціональному пізнанню підвладне тільки загальне відношення існуючого до всього, але ніяк не саме це існуюче у його безумовній одиничності. Всяка істота у своїй безпосередній одиничній та суб'єктивній дійсності є щось таке, що абсолютно неможливо виразити в поняттях, ірраціональне – не в смислі нерозумного, а в смислі такого, що не може увійти до сфери розуму (див., наприклад, [4, с. 99]).

Нарешті, в раціональному та емпіричному пізнанні те, що осягається, постає як щось безумовно окреме від нас, ми тільки межуємо з об'єктом пізнання, а не поєднуємося з ним внутрішньо. З точки зору В. Соловйова, в теорії пізнання, яка обмежується розумом та досвідом, а отже, тільки зовнішніми відносинами між суб'єктом та об'єктом пізнання, людина

виявляється відокремленою від всеєдиного, поза істотною єдністю з усім. В результаті губиться можливість істинного пізнання.

Отже, ні досвід, ні розум, в якому б співвідношенні вони не знаходились, не дають ще істини. Таким чином, залишається або прийняти позицію скептицизму, або визнати недостатність цих двох форм пізнання самих по собі та необхідність третього пізнавального елемента, завдяки якому може бути досягнута те, що ніколи не відображається у відчуттях та поняттях, – безумовна єдність. Цей третій елемент пізнання – містичний: безпосереднє внутрішнє сприйняття безумовної дійсності (в акті віри, через інтуїцію). Саме тут досягається внутрішнє істотне з'єднання суб'єкта та об'єкта пізнання, а отже – істина. Тільки у зв'язку з інтуїцією та вірою відчуття та поняття знаходять істинність.

Інтерпретація істини та шляхів її досягнення в рамках вільної теософії цілком може бути охарактеризована як містицизм. Зазначення обмеженості пізнавальних можливостей у межах досвіду та мислення, опора на інтуїцію та віру – все це не нове в історії філософії. І все ж існує, на наш погляд, достатньо підстав говорити про своєрідність соловйовського варіанта містицизму.

Визнаючи недосяжність істинно-суцного як такого через розум та досвід, В. Соловйов не перетворює, однак, свою позицію в абсолютний ірраціоналізм. Він не відмовляється від раціонального та емпіричного пізнання, але лише вказує їх кордони. І досвід, і розум як форми пізнання можливі. Завдяки їм ми пізнаємо окреме, відносне, зовнішнє. Але кінець кінцем все це – відблиски безумовно-суцного.

Ще істотніше те, що в концепції В. Соловйова розум та досвід виявляються не тільки можливі, але й необхідні. Якщо в рамках раціонального та емпіричного пізнання в їх відокремленості від містичного не може бути досягнута істина, то і шляхом тільки інтуїції та віри вона не може бути досягнута. Саме по собі, без емпіричного та раціонального

елемента, містичне знання є, згідно з В. Соловйовим, неповним і недійсним, бо воно виражає тільки безумовне існування та безумовну сутність всеєдиного, не виражаючи його феноменального буття, його буття для іншого. Через інтуїцію та віру нам надається «єдине у всьому», «але потрібно також пізнати і все в єдиному» [6, с.233]. Це «все в єдиному», тобто буття множинне, відносне, по самій своїй суті підвладне тільки раціональному та емпіричному пізнанню[6, с. 165]. Таким чином, вилучаючи розум та досвід, ми виключаємо зі знання всеєдиного знання феноменального буття. Однак всеєдине (а воно, нагадаємо, являє собою безумовно суцільний предмет істинного пізнання, саме знання його становить істину) є такою цілісністю, котра, якщо ми вилучимо з неї прояв безумовно-суцільного, буття відносне, множинне, перестане бути самою собою (всеєдиним).

Отже, якщо емпіричне та раціональне пізнання потребують містичного, то однаково справедливим виявляється в концепції вільної теософії і зворотне твердження. Таким чином, позиція В. Соловйова окреслюється як такий своєрідний ірраціоналізм, який передбачає виправдання розуму та досвіду, просто неможливий як такий без цього виправдання. Визначаючи наявність таких рівнів дійсності, знання котрих досягається лише через досвід та розум, стверджуючи необхідність цього знання для оволодіння істиною, мислитель закономірно приходять до обґрунтування синтезу всіх трьох пізнавальних компонентів (емпіричного, раціонального, містичного) як основоположного принципу вільної теософії: всі елементи пізнання виявляються однаково необхідними у створюваній цілісності, однак «спеціальне значення» їх у ній залишається різним, обумовленим особливостями кожного.

Отже «цільна істина» може бути досягнута, згідно з В. Соловйовим, тільки в межах організованого за принципом всеєдності синтезу емпіричного, раціонального та містичного компонентів пізнання. Такий

один з проявів специфіки соловйовського містицизму. Про своєрідність останнього свідчить, на наш погляд, також те, як розуміє мислитель інтеграцію суб'єкта та об'єкта пізнання. Вже у понятті абсолютного, як його подає В. Соловйов, виявляються початки своєрідного притаманного мислителю синтезу суб'єкта пізнання та пізнаваного. Соловйовське первоначало, що стоїть як таке поза розділом на ідеальне – матеріальне, суб'єктивне – об'єктивне і т.д., разом з тим містить у собі всякий поділ, всяку множинність. В результаті дослідження цієї цілісності у сфері пізнання приводить до ствердження такої неподільності суб'єкта пізнання та пізнаваного, котра, відрізняючись властивими містицизму рисами інтимного, безпосереднього сприйняття, конкретного переживання Абсолюта, одночасно не передбачає розчинення суб'єкта в безумовному первоначалі, тоді як у традиційному містицизмі, що розглядає множинне як вороже єдиному, сам суб'єкт пізнання зникає у спогляданні абсолютного (бо, де є суб'єкт пізнання та пізнаванне, там є множинне і немає, згідно з точкою зору традиційного містицизму, досконалої єдності).

Таким чином, ми доходимо висновку, що гносеологія В. Соловйова може бути охарактеризована як містицизм особливого типу. Його основу становить синтез суб'єкта пізнання та пізнаваного, інтеграція містичного пізнання, досвіду та розуму: такий своєрідний синтез суб'єкта пізнання та пізнаваного, котрий передбачає збереження суб'єкта в неподільній єдності безумовного; така специфічна інтеграція пізнавальних компонентів, в межах якої визнання містичного елемента вищою формою пізнання не виключає прав розуму та досвіду (більше того, емпіричне та раціональне з'єднуються з містичним пізнанням не за принципом підпорядкування, а як рівноцінні компоненти єдиної системи, хоча кожному з них і притаманна своя функція). Цілісність, що стверджується у теософічному містицизмі, виявляється організованою за тим же принципом, що і в онтології мислителя – за принципом всеєдності: види

знання, форми пізнання, суб'єкт пізнання та пізнаванне створюють неподільну єдність, яка не виключає, однак, а передбачає різноманітність. Тільки через таку єдність осягається цільна істина. Тільки така гносеологічна конструкція виявляється адекватною неподільній цілісності світобудови.

Список літератури : **1.** *Бахтин М.* Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 424 с. **2.** *Лосев А.Ф.* Вл. Соловьев. – М.: Мысль, 1983. – 206 с. **3.** *Никольский А.* Русский Ориген XIX века Вл. Соловьев // Вера и разум. – 1902. - №10. – С. 407–425. **4.** *Соловьев В.С.* Собр. соч.: В 10 т. – 2-е изд. – СПб.: Книгоизд-тво «Просвещение», 1911. – 1914. – Т.3. – 430 с. **5.** *Соловьев В.С.* Соч.: В 2 т. – М.: Мысль, 1988. – Т. 1. – 892 с. **6.** *Соловьев В.С.* Соч.: В 2 т. – М.: Мысль, 1988. – Т. 2. – 822 с.